

نقش شبکه‌های اجتماعی بر ارتقای فرهنگ زیست‌محیطی معلمان: مطالعه موردی واتس‌آپ

سید محمد شبیری*

1. استاد گروه آموزش محیط زیست دانشگاه پیام نور و رئیس کرسی یونسکو در آموزش محیط زیست

تاریخ دریافت: 1396/10/06 تاریخ پذیرش: 1397/03/01

The Role of Social Networks on Promoting the Environmental Culture of Teachers: A WhatsApp Case Study

S.M. Shobeiri*

1. Professor, Department of Environmental Education, Payame Noor University and Head of UNESCO Chair on Environmental Education Tehran, Iran

Received: 2017/12/27 Accepted: 2018/05/22

Abstract

The purpose of this study was to investigate the effect of WhatsApp social network on the process of improving the environmental culture of teachers. The present study was carried out from the perspective of the applied purpose and the method of collecting and analyzing the data by a descriptive survey type. The statistical population of the study is all teachers in 19 areas of education in Tehran. The sample size was calculated using Cochran's formula and 340 people were selected by stratified cluster sampling. The data gathering tool was a questionnaire. Which were provided to people through the Internet using the content provided by environmental education. To obtain the research findings, Tavolandal, Chi-Square and multivariate regression models were used. The findings of the study showed that there is a positive and significant relationship between the amount of use and the actual perception of the content of WhatsApp and the environmental culture of the teachers. But there is an inverse relationship between the amount of participation and the activity of teachers in the use of WhatsApp. Therefore, the findings point to the fact that teachers use WhatsApp according to their cultural needs.

Keyword

Social Network, WhatsApp, Environmental Culture.

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر شبکه اجتماعی واتس‌آپ بر روند ارتقای فرهنگ محیط زیستی معلمان است. پژوهش حاضر از منظر هدف کاربردی و از نظر نحوه گردآوری و تحلیل داده‌ها به روش توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه معلمان مناطق 19 گانه آموزش و پرورش شهر تهران است. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران محاسبه شد و 340 نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای طبقه‌ای تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسش‌نامه است که به روش اینترنتی در اختیار افراد گذارده شد و افراد با استفاده از محتوای ارائه شده از آموزش‌های محیط زیستی ارزیابی شدند. برای به دست آوردن یافته‌های پژوهش، از آزمون تاولاندال، کای‌اسکوئر و مدل رگرسیون چند متغیره استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین میزان استفاده و بین واقعی تلقی کردن محتوای واتس‌آپ و فرهنگ محیط زیستی معلمان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد؛ اما بین میزان مشارکت و فعالیت معلمان در استفاده از واتس‌آپ، رابطه معکوس وجود دارد؛ بنابراین یافته‌ها بر این واقعیت دلالت دارد که معلمان متناسب با نوع نیازهای فرهنگی خود از واتس‌آپ استفاده می‌کنند.

واژگان کلیدی

شبکه اجتماعی، واتس‌آپ، فرهنگ زیست‌محیطی.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، به فهرست بحران‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ارزشی که تهدیداتی جدی محسوب می‌شوند، باید مشکلات و بحران‌های محیط زیست را نیز اضافه کرد. از زمانی که بشر پا به روی کره خاکی گذاشته است تعامل مداوم و پایداری بین او و جهان طبیعی برقرار بوده است؛ اما با رشد جمعیت و دستیابی به اختراعات و کشفیات جدید علمی که او را به سوی صنعتی شدن رهنمود می‌کرد، تقاضای فزاینده‌ای را به طبیعت تحمیل و باعث تخریب منابع شد؛ به طوری که امروزه دیگر کسی نمی‌تواند ادعا کند که مسائلی همچون گرم شدن جهان، تغییرات آب و هوایی، آلودگی هوا و کاهش منابع سوخت فسیلی مختص کشورهای توسعه یافته است. مسائلی که بسیاری از آنها نتیجه فعالیت‌های انسانی است (لاهیجانیان و همکاران، 2016). انسان به خاطر زیاده‌خواهی‌ها و مشکلات، خودش را گرفتار بحران و فاجعه کرده و برای نجات از این بحران باید خود به صحنه بیاید (وچیدا و همکاران، 2017)؛ زیرا رویارویی با بحران محیط زیستی قطعاً در کیفیت زندگی نسل حاضر و آتی تعیین کننده است (ایزاک مارکز³²⁷ و همکاران، 2011) و برای رفع مشکلات موجود و یا جلوگیری از مسایل زیست‌محیطی پیش رو نیازمند به تغییر یا اصلاح در تفکر و درک افراد از رابطه بین انسان و طبیعت خواهیم بود؛ بنابراین بحران محیط زیستی نیاز به یک مفهوم جدید از ارتباط بین طبیعت و انسان، محیط طبیعی و محیط انسان‌ساخته و همچنین به یک فرهنگ محیط زیستی جدید را مطرح می‌سازد (همتی و همکاران، 2016).

فرهنگ نه تنها با هدف هم‌سازی گروهی یا سازگاری اجتماعی (یعنی کوشش عمومی اعضای یک گروه جهت ایجاد تعادل بین خود و گروه)، وفاق اجتماعی (یعنی اشتراک اعضای گروه در زمینه غیرمادی) و هم‌نوایی گروهی (یعنی با هنجارهای فرهنگی و ارزشی گروه) صورت می‌گیرد؛ بلکه به ساخت و تکوین تیپ شخصیت اجتماعی منجر خواهد شد (محسنی، 2002). در نتیجه عوامل فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای در رفتارهای افراد جامعه دارند و رفتارهای زیست‌محیطی تک تک افراد برگرفته از این عامل مهم است (آدهمی و همکاران، 2011). راه حل این وضعیت بحرانی زیست‌محیطی و ایجاد فرهنگ زیست‌محیطی در بین جوامع، آموزش است. توجه به بحث آموزش و ارتقای فرهنگ

زیست‌محیطی، به ویژه روش‌های نوین آموزش و انتقال اطلاعات و آشنایی با روش‌های ترویج این دانش در سطح محلی و ملی برای آگاهی مردم اهمیت اساسی دارد. (محمودی و همکاران، 2015) نقش آموزش محیط زیست از حیث ایجاد باور زیست‌محیطی و بسترسازی فرهنگی در راستای تحقق اصل پیشگیری اهمیت فراوانی دارد (قاسمی و همکاران، 2017). فرهنگ نقش اساسی در جریان کنش‌های روزمره دارد. فرهنگ حفظ محیط زیست تمام آگاهی‌ها، باورها و ارزش‌ها در رابطه با محیط زیست را در برمی‌گیرد. فرهنگ حفظ محیط زیست، درست رفتار کردن را می‌آموزد. اگر فردی به بینش صحیحی از شیوه رفتار و ضرر و زیان خود و جامعه‌اش برسد و به درستی تشخیص دهد که مطلوب‌ترین عمل کدام است، آنگاه سلامت فرهنگی و اجتماعی در جامعه را می‌توان مشاهده کرد (مهردوی و وزیری، 2010).

محدودیت‌های شناختی برای درک تخریب زیست‌محیطی شامل تعهد عاطفی و تمایل افراد به عمل است. درگیری عاطفی حدودی است که ما براساس آن با جهان طبیعی رابطه‌ی احساسی داریم. این پیوند عاطفی برای شکل‌گیری باورها، ارزش‌ها و نگرش‌ها نسبت به محیط زیست اهمیت زیادی دارد. علاوه بر این، درگیری عاطفی به عنوان توانایی برای داشتن واکنش عاطفی در زمان مواجهه با تخریب زیست‌محیطی مطرح می‌شود. این به معنی نوعی سرمایه‌گذاری عاطفی درباره مسئله است؛ اما سؤال اینجاست چرا برخی نگران هستند و برخی نه؟ پاسخ به این سوال منوط به چند عامل است: 1. نبود سرمایه‌گذاری عاطفی که شامل نبود دانش یا آگاهی است و یا اینکه فرد در برابر اطلاعات غیرتطبیقی مقاومت می‌کند. 2. فرض بر این است زمانی که ما تخریب زیست‌محیطی را به طور مستقیم تجربه می‌کنیم واکنش نیرومندتری نسبت به آن خواهیم داشت. همچنین، انکار مسئله، فاصله عقلائی، بی‌تفاوتی و نیز محول کردن وظیفه خود به دیگران از ابزارهای کاهش احساس گناه، ترس و نگرانی در افراد است که مانع از درک عاطفی مسائل زیست‌محیطی می‌شود (کولوموس و آیزن³²⁸، 2002).

ارزش‌ها مسئول شکل‌دهی انگیزه‌های ذاتی ما هستند. اینکه چه چیزی ارزش‌های را شکل می‌دهد سوال پیچیده‌ای است. ارزش‌های شخص بیشتر از نظام‌های خرد تاثیر می‌پذیرد. نظام‌های خرد شامل شبکه اجتماعی خانواده، همسایه‌ها و غیره

معتقدند بین آگاهی محیط زیستی با میزان استفاده از اینترنت رابطه معناداری وجود دارد و میان نگرش و رفتارهای محیط زیستی دانشجویان و میزان استفاده آنها از اینترنت ارتباط معناداری حاصل نشد. بین میزان استفاده از سایت‌های اینترنتی محیط زیستی و آگاهی، نگرش و رفتارهای محیط زیستی دانشجویان نیز ارتباط معناداری به دست نیامد. پژوهش عدلی‌پور و همکارانش (2014) حاکی از آن بود که بین مدت زمان عضویت، میزان استفاده و میزان مشارکت و فعالیت کاربران در فیس‌بوک و هویت فرهنگی کاربران رابطه معنادار معکوس و بین واقعی تلقی کردن محتوای مطالب فیس‌بوک و هویت فرهنگی کاربران رابطه معنادار مثبتی وجود دارد؛ یعنی هر چه مدت زمان عضویت، میزان استفاده و میزان فعالیت و مشارکت کاربران در فیس‌بوک از سوی کاربران افزایش پیدا می‌کند، هویت فرهنگی کاربران ضعیف‌تر می‌شود. سیدان (2011) در پژوهشی به بررسی دیدگاه دبیران شهر تهران درباره میزان امکان‌پذیری استفاده از فناوری‌های نوین در آموزش‌های زیست‌محیطی به دانش‌آموزان پرداخت که متغیرهای دانش و مهارت دیجیتالی، دسترسی به محتوا، اعتقاد به اثربخشی آموزش‌های زیست‌محیطی، دسترسی به زیرساخت، عزم نظام آموزشی، پیچیدگی کار با فناوری‌های نوین، درک مفید بودن آموزش‌های زیست‌محیطی، زمان و وقت مورد نیاز، از جمله، عوامل مؤثر در به‌کارگیری فناوری‌های نوین در آموزش‌های زیست‌محیطی محسوب می‌شوند. رضایی و شبیری (2015) در پژوهشی به آگاهی، نگرش و رفتارهای زیست محیطی دانشجویان دانشگاه پیام‌نور استان مرکزی و بررسی میزان تأثیر کاربرد فناوری‌های نرم‌افزارهای وایبر، لاین و اینستاگرام پرداختند. براساس یافته‌ها، نگرش و رفتار دانشجویان نسبت به آگاهی آنان سطح بالاتری را نشان داد و ارتباط معناداری بین استفاده از نرم‌افزارهای وایبر، لاین، اینستاگرام با آگاهی، نگرش و رفتارهای زیست‌محیطی دانشجویان به دست نیامد. کارپ³³¹ (1996) در بررسی خود با عنوان «ارزش‌ها و تأثیرات آن بر رفتار زیست‌محیطی مسئولانه» به بررسی نقش ارزش‌های شخصی در حفاظت از محیط زیست در قالب رفتارهای مصرفی مسئولانه پرداخت. در این بررسی که از طیف ارزش‌های شوارتز³³² (2009) استفاده شده بود به تعریف رفتارها در سه بعد شهروندی زیست‌محیطی، فعال زیست‌محیطی و نیز

است. ارزش‌ها تا حدی نیز از سیستم‌های بیرونی مانند رسانه‌ها و سازمان سیاسی تأثیر می‌پذیرد؛ همچنین تأثیر نظام‌های کلان هم مهم است؛ مانند بسترهای فرهنگی که فرد در آن زندگی می‌کند. یکی از راه‌های نشان دادن شکل‌گیری ارزش‌های زیست‌محیطی، بررسی تجربیات زندگی است که باورها و ارزش‌های محیط زیست‌گرایان فعال را شکل می‌دهد (احمدیان و همکاران، 2016).

در راستای گسترش چشمگیر فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در کلیه وجوه زندگی بشر، بی‌شک یکی از مهم‌ترین وجوه تأثیرگذار بر فرایند دگردیسی جوامع، ظهور شبکه‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی به ویژه شبکه‌های نوظهور اجتماعی مجازی و اینترنتی است (جلالی، 2016: 135). به عبارتی تولید شبکه‌های انسانی به شکل دیجیتالی نیز از عوامل مهم افزایش تعاملات مجازی بین افراد است. شبکه‌های اجتماعی، نسل جدیدی از وب سایت‌ها هستند که این روزها در کانون توجه کاربران شبکه جهانی اینترنت قرار گرفته‌اند (محکم کار و همکاران، 2014). شبکه‌های اجتماعی از فناوری مبتنی بر وب برای انتقال و انتشار تک‌گویی‌های رسانه‌ای برای گفتگوی چندجانبه استفاده می‌کند. آندریس کاپلان و مایکل هیلین، شبکه‌های اجتماعی را به مثابه «یک دسته ابزارهای مبتنی بر اینترنت تعریف می‌کنند که بر بنیان ایدئولوژیکی و فناوری وب 2 استوار هستند و به کاربران امکان تولید محتوا و مبادله آن را می‌دهند (دئو³²⁹، 2015: 86)؛ بنابراین شبکه‌های اجتماعی جعبه‌ای با پتانسیل بالا هستند که این ویژگی آنها با موضوع محیط زیست مطابق است. از فرصت‌هایی که شبکه‌های اجتماعی و سایت‌های رسانه‌های اجتماعی ایجاد می‌کنند هنوز به طور کامل بهره‌برداری نشده است. از آنها می‌توان برای مواردی چون ترویج عملکرد زیست‌محیطی، به اشتراک گذاشتن ایده از بهترین عملکردها، افزایش آگاهی درباره مسائل زیست‌محیطی و دیگر راه‌های پیش‌بینی نشده استفاده کرد (مرکز جهانی مطالعات بشر دوستانه³³⁰، 2013). این امر نیازمند عزم ملی و بین‌المللی برای تقویت فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست در سطح اقشار مختلف جامعه است (شبیری و میبودی، 2013).

در سال‌های اخیر، پژوهش‌هایی در راستای ارتقای فرهنگ حفاظت از محیط زیست از طریق شبکه‌های اجتماعی انجام شد که پاسخ‌های گوناگونی ارائه کرد. رضایی و شبیری (2015)

331. Karp

332. Schwartz

329. Dao

330. The Humanitarian Center

مصرف‌کننده مسئول از بین 302 نفر دانشجویان رشته جامعه‌شناسی که در دانشگاه واشنگتن در بهار 1993 حضور

جدول 1. توزیع فراوانی معلمان بر حسب جنسیت، مدرک تحصیلی و تدریس در مقطع تحصیلی

متغیر	فراوانی	درصد	مجموع
جنسیت	زن	242	340
	مرد	98	
مدرک تحصیلی	دیپلم	11	340
	کاردانی	18	
	کارشناسی	259	
	کارشناسی ارشد	52	
	دکتری	0	
مدرس دوره تحصیلی	ابتدایی	71	340
	متوسطه اول	186	
	متوسطه دوم	83	

داشتند، پرداخت. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل عامل استفاده شد. نتایج نشان داد که بین ابعاد ارزش‌ها، برانگیختگی و استقلال اثر مثبتی بر سه بعد شهروندی زیست‌محیطی، مصرف‌کننده مسئول فعال محیط زیست داشت؛ ارزش جهان‌گرایی و خیرخواهی نیز اثر مثبتی بر چهار بعد رفتارهای مسئولانه زیست‌محیطی داشت. اما موفقیت و لذت‌طلبی و خودتوانمندی و تغییرپذیری هیچ اثری بر چهار بعد رفتاری نداشت. در مقابل خود خیرخواهی و هم‌نوایی تأثیر منفی بر بعد فعال زیست‌محیطی داشت. یافته مهم این بررسی حاکی از آن بود که جهان‌گرایی و خیرخواهی و برانگیختگی و استقلال به عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های مثبت سه بعد رفتار زیست‌محیطی هستند.

پژوهش حاضر به نقش شبکه اجتماعی (واتس‌آپ) بر ارتقای فرهنگ محیط زیستی معلمان و به تأثیر میزان استفاده، فعالیت و مشارکت و واقعی تلقی کردن محتوای شبکه اجتماعی واتس‌آپ بر فرهنگ زیست‌محیطی که معلول عوامل متفاوتی چون آگاهی، ارزش‌ها و باورهای زیست‌محیطی است و بین خود این عوامل نیز ارتباط وجود دارد، می‌پردازد و بر این اساس به پرسش‌های زیر پاسخ خواهیم پرداخت.

- آیا بین میزان استفاده معلمان از واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی آنها رابطه معناداری وجود دارد.

- آیا بین میزان فعالیت و مشارکت معلمان در استفاده از واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی آنها رابطه معناداری وجود دارد.

- آیا بین واقعی تلقی کردن محتوای واتس‌آپ از سوی معلمان و فرهنگ زیست‌محیطی آنها رابطه معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

از آن‌جایی که شبکه‌های اجتماعی دارای تنوع زیاد در نرم‌افزارها است با در نظر گرفتن ویژگی‌های دسترسی به کاربران متنوع و متفاوت شبکه اجتماعی و عضویت بیشتر افراد جامعه، در یک نرم‌افزار، در بین انواع نرم‌افزارهای موجود در شبکه‌های اجتماعی، نرم‌افزاری مورد مطالعه قرار گرفت که مناسب‌تر و پربازده‌تر و دارای محبوبیت بین افراد جامعه بود. در این پژوهش، نرم‌افزار واتس‌آپ انتخاب شد. این پژوهش از منظر هدف کاربردی و از نظر نحوه گردآوری و تحلیل داده‌ها به روش توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه معلمان مناطق 19 گانه آموزش و پرورش شهر تهران به تعداد 36867 نفر است. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران محاسبه و 340 نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای طبقه‌ای تصادفی از سه منطقه (به صورت تصادفی شمال، میانی و جنوب) از مناطق 1، 10 و 17 به عنوان نمونه آماری برای پژوهش انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسش‌نامه با 18 گویه که 7 گویه برای آگاهی زیست‌محیطی به ترتیب 6 و 5 گویه برای ارزش و باورهای محیط زیستی بر روی طیف 5 درجه‌ای لیکرت از 1 کاملاً مخالفم تا 5 کاملاً موافقم تنظیم شد. برای بررسی پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شد که این مقدار برای متغیرهای پژوهش بیش از 0/7 به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی درونی پرسش‌نامه است. مفاهیم متغیرهای مستقل پژوهش براین اساس تعریف شد. میزان استفاده از شبکه اجتماعی، مدت زمانی از شبانه روز که فرد از شبکه اجتماعی استفاده می‌کند در سه طبقه، کمتر از یک ساعت، کمتر از دو ساعت و بیشتر از سه ساعت دسته‌بندی شد. مشارکت و فعال بودن کاربران در استفاده از شبکه اجتماعی به میزان درگیری و تعامل کاربران در شبکه اجتماعی اطلاق می‌شود که برای سنجش آن از شاخص‌های زیر استفاده شد:

- فقط خواندن پیام‌ها و موضوعات به بحث گذاشته شده؛
- اغلب خواندن و گاهی نوشتن درباره موضوعات به بحث گذاشته شده؛
- بازدید و جستجو در صفحاتی که درباره موضوعات زیست‌محیطی هستند.

واقعی تلقی کردن محتوای شبکه اجتماعی به میزان شناخت و اعتقاد کاربران نسبت به صحت محتوای مطالب مورد استفاده در شبکه اجتماعی اطلاق می‌شود. برای سنجش واقعی تلقی کردن محتوای مطالب شبکه اجتماعی از معرف‌های

جدول 3. بررسی رابطه میزان استفاده از شبکه اجتماعی واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی

متغیر	مقدار	سطح معناداری	تعداد نمونه	آزمون فرضیه
میزان استفاده از واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی	-0/062	0/05	340	تایید فرضیه

همان‌طور که مشاهده می‌شود بین میزان استفاده از شبکه اجتماعی واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی کاربران رابطه معناداری وجود دارد؛ بنابراین فرضیه با سطح اطمینان 95 درصد و سطح معناداری 0/05 تأیید می‌شود.

برای فرضیه دوم پژوهش که به رابطه معناداری بین میزان مشارکت و فعال بودن معلمان در استفاده از واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی می‌پردازد، از آزمون تاوکندال b استفاده شد. در جدول شماره 4 مقدار آماره آزمون و سطح معناداری آمده است. بین میزان استفاده از شبکه اجتماعی واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی معلمان رابطه معناداری وجود ندارد و فرضیه با سطح اطمینان 94 درصد و سطح معناداری 0/06 تأیید می‌شود. با در نظر گرفتن این سطح معناداری، می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش میزان مشارکت و فعالیت معلمان در واتس‌آپ، فرهنگ زیست‌محیطی آن‌ها تضعیف می‌شود.

جدول 4. بررسی میزان فعالیت و مشارکت معلمان در شبکه اجتماعی واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی

متغیر	مقدار	سطح معناداری	تعداد نمونه	آزمون فرضیه
میزان فعالیت و مشارکت معلمان در واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی	-0/043	0/06	340	رد فرضیه

فرضیه سوم پژوهش، بین واقعی تلقی کردن محتوای واتس‌آپ از سوی معلمان و فرهنگ زیست‌محیطی آن‌ها رابطه معناداری وجود دارد. برای آزمون این فرضیه از آزمون تاوکندال b استفاده شده است. در جدول 5 آزمون و سطح معناداری نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، بین واقعی تلقی کردن محتوای شبکه اجتماعی واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی معلمان رابطه معناداری وجود دارد و با افزایش واقعی تلقی کردن محتوای مطالب ارائه شده در واتس‌آپ، فرهنگ زیست‌محیطی معلمان تقویت می‌شود. بنابراین فرضیه پژوهش با سطح اطمینان 99 درصد و سطح معناداری 0/01 تأیید می‌شود.

در جدول شماره 6 به شاخص‌ها و ابعاد فرهنگ زیست‌محیطی در ارتباط با شبکه اجتماعی واتس‌آپ اشاره شده

اعتقاد کاربران نسبت به صحت و درستی اخبار و اطلاعات؛ میزان اعتماد و خوش‌بینی کاربران نسبت به محتوای مطالب شبکه‌های اجتماعی در مقایسه با رسانه‌های داخلی و اعتبار و مقبولیت پیام‌رسانان شبکه اجتماعی از دید کاربران استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در دو بخش توصیفی که به معرفی پاسخ‌گویان و بخش استنباطی که به آزمون فرضیه‌های تحقیق پرداخته است.

جدول 1 نشان می‌دهد که بیشترین میزان پاسخ‌گویان پژوهش معلمان زن هستند که بین آن‌ها بیشترین افراد دارای مدرک کارشناسی و پس از آن مدرک کارشناسی ارشد با 15/29 درصد هستند. بیشترین حجم نمونه را معلمان دوره متوسطه اول تشکیل می‌دهند.

جدول 2. توصیف باورها، ارزش و آگاهی زیست‌محیطی معلمان و شاخص‌های آن بر حسب فراوانی و درصد

	باروها	ارزش	آگاهی
خیلی کم	فراوانی	2	1
	درصد	0/58	0/29
کم	فراوانی	26	98
	درصد	7/64	28/82
متوسط	فراوانی	101	172
	درصد	29/70	50/58
زیاد	فراوانی	146	54
	درصد	42/94	15/88
خیلی زیاد	فراوانی	65	15
	درصد	19/11	4/41
کل	فراوانی	340	340
	درصد	100	100

بر اساس جدول بالا بیشترین توزیع باورهای زیست‌محیطی پاسخ‌گویان مربوط به سطح زیاد (42/94) و کمترین میزان مربوط به سطح خیلی کم (0/58) است. در متغیر مربوط به ارزش‌های زیست‌محیطی بیشترین میزان مربوط به سطح متوسط (40/58) و کمترین میزان مربوط به سطح خیلی کم با فراوانی صفر است. در آخرین متغیر، آگاهی زیست‌محیطی، بیشترین توزیع مربوط به سطح متوسط (50/58) و کمترین توزیع مربوط به سطح خیلی کم با 0/29 درصد است.

برای فرضیه اول پژوهش که به رابطه بین میزان استفاده معلمان از واتس‌آپ و فرهنگ زیست‌محیطی می‌پردازد از آزمون تاوکندال استفاده شده است. در جدول 3 در هر مورد مقدار آماره آزمون و سطح معناداری آمده است.

جدول 5. بررسی رابطه واقعی تلقی کردن محتوای شبکه اجتماعی واتس آپ و فرهنگ زیست محیطی

متغیر	مقدار	سطح معناداری	تعداد نمونه	آزمون فرضیه
واقعی تلقی کردن محتوای در واتس آپ و فرهنگ زیست محیطی	0/121	0/01	340	تایید فرضیه

است. بر اساس نتایج تحلیل‌های دو متغیری که در این جدول آمده است، واتس آپ بیشترین تأثیر را در میان ابعاد فرهنگ زیست محیطی بر ارزش و آگاهی و کمترین تأثیر را بر باورها داشته است؛ بنابراین می‌توان چنین بیان کرد که کمترین احساس تعلق خاطر معلمان نسبت به ابعاد ارزش و آگاهی فرهنگ زیست محیطی ابراز شده است؛ همچنین بیشترین گرایش و تعلق خاطر معلمان نسبت به بعد باورهای فرهنگ زیست محیطی، در تعامل با واتس آپ است.

جدول 6. سنجش رابطه ابعاد فرهنگ زیست محیطی با تعامل در شبکه اجتماعی واتس آپ

ابعاد فرهنگ زیست محیطی	مقدار کندها	گاما	کای اسکور	سطح معناداری
باورها	-0/059	0/090	14/950	0/15
ارزش‌ها	-0/130	-0/320	14/080	0/00
آگاهی	-0/135	0/240	15/180	0/02

به منظور مشخص شدن سهم تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته به تحلیل رگرسیونی می‌پردازیم. آماره‌های موجود در جدول بالا نشان می‌دهد که متغیر واقعی تلقی کردن محتوای شبکه اجتماعی واتس آپ با بتای 18 درصد بیشتر از سایر متغیرهای مستقل دیگر بر فرهنگ زیست محیطی معلمان تأثیر می‌گذارد. جهت تأثیر این متغیر نیز مثبت است و این حاکی از آن است که با افزایش میزان واقعی تلقی کردن محتوای واتس آپ از سوی معلمان، میزان فرهنگ زیست محیطی آنها نیز افزایش می‌یابد. متغیرهای میزان استفاده، با بتای 5 درصد و مشارکت و فعال بودن معلمان با بتای 2 درصد به ترتیب بر فرهنگ زیست محیطی معلمان تأثیر دارند.

نتیجه‌گیری و بحث

حفاظت از محیط‌زیست به آحاد جامعه وابسته است و طرز تلقی از ارزش‌ها، باورها و آگاهی افراد بر نوع رفتار با محیط زیست تأثیر می‌گذارد. امروزه، وخامت بحران‌های محیط زیست تا حدی است که حیات انسان و سایر موجودات کره خاکی را به مخاطره انداخته است؛ به طوری که توسعه و ارتقای فرهنگ زیست محیطی از ضروریات حفاظت و بهره‌برداری از محیط

زیست محسوب می‌شود. امروزه، ارتباطات نقش تعیین کننده‌ای در فرهنگ و شکل‌دهی نگرش و رفتار ایفا می‌کند. ظهور ارتباطات، دریچه جدیدی فراروی جهان گشوده و بر جنبه‌های گوناگون زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها تأثیر گذاشته است. انسان تلاش می‌کند با افزایش دانش خود در این زمینه از آن به شکل‌های گوناگون استفاده کند (تولایی و همکاران، 2017). وجود شبکه اجتماعی نیز یکی از موضوعات مهم و گسترده در فضای ارتباطات است که امروزه بسیاری از افراد در زمینه‌های گوناگون از آن استفاده می‌کنند. شبکه اجتماعی واتس آپ در بین شبکه‌های اجتماعی مورد استفاده، محبوبیت خاصی بین مردم ایران دارد. می‌توان از این شبکه اجتماعی برای توسعه فرهنگ محیط زیستی و سمت و سو دادن به ارزش‌ها، باورها و آگاهی زیست محیطی مردم استفاده کرد. واقعیت این است که ریشه اصلی بحران‌های زیست محیطی در زمان حاضر را باید در نگاه و تفسیر فرهنگی بشر از محیط زیست طبیعی جستجو کرد؛ از این رو دیدگاه جدید در پایداری باید علاوه بر عوامل فنی، متوجه انسان و ابعاد فرهنگی نیز باشد (محقق داماد، 2002).

در این پژوهش تلاش شد تا رابطه استفاده از نرم‌افزار واتس آپ با ارتقای فرهنگ محیط زیستی معلمان بررسی شود و نقش شبکه اجتماعی واتس آپ در میزان ارتقای فرهنگ زیست محیطی مورد توجه قرار گیرد. نتیجه به دست آمده از فرضیه اول پژوهش مبنی بر اینکه بین تأثیر و پیامدهای شبکه اجتماعی روی فرهنگ زیست محیطی با میزان استفاده از واتس آپ رابطه معنادار وجود دارد، با پژوهش رضایی و همکاران (2014) و عدلی پور و همکاران (2014) هم‌راستا نیست؛ اما با پژوهش حافظ‌نژاد (2010) و کوهستانی و همکاران (2015) همسو است. آنها معتقدند که شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان کاتالیزور عمل می‌کنند تا اهداف محیط زیستی را پیش ببرند و در مواردی حتی تبدیل به جنبش‌های اجتماعی مؤثر در این زمینه در قالب گروه‌ها و کمپین‌های محیط زیستی هم می‌شوند. نتایج به دست آمده از فرضیه دوم پژوهش که به رابطه بین میزان فعالیت و مشارکت معلمان در شبکه اجتماعی واتس آپ و فرهنگ زیست محیطی معلمان می‌پردازد، با پژوهش‌های متکالف¹ (2012)، یانگ² (2008)، پاسک³ و همکاران (2009)، شوارتز (2009)، سلوین⁴ (2007) و مزر⁵ و همکاران (2009) همسو است. آنها بر این اعتقادند که

1. Metcalf
2. Young
3. Pasek
4. Selwyn
5. Mazer

همسو است؛ زیرا دسترسی به محتوا، اعتقاد به اثربخشی آموزش‌های زیست‌محیطی، دسترسی به زیرساخت، عزم نظام آموزشی، پیچیدگی کار با فناوری‌های نوین، درک مفید بودن آموزش‌های زیست‌محیطی، از جمله عوامل مؤثر در به کارگیری فناوری‌های نوین در آموزش‌های زیست‌محیطی محسوب می‌شوند که با نبود رسانه مستقل در حوزه محیط زیست، نبود نگاه کلان و نظام‌مند در میان کنش‌گران رسانه‌ای، تأکید بر برنامه‌های مقطعی و غفلت از نگاه راهبردی در برنامه‌سازی، از جمله آسیب‌های رسانه‌ها در ایفای نقش محیط زیستی است؛ بنابراین در تحلیل نقش شبکه‌های اجتماعی همچون واتساپ درباره تضعیف فرهنگ زیست‌محیطی باید چنین بیان کرد که در جامعه ما از اینترنت، شبکه‌های اجتماعی مجازی و ماهواره اکثراً به صورت منطقی استفاده نمی‌شود و این رسانه‌ها و امکانات اطلاعاتی و ارتباطاتی، بیشتر مروج فرهنگ مادی‌نگر، لذت‌جو و فردگرایانه غربی هستند؛ همچنین تعامل در فضای مجازی تأثیر دوگانه‌ای بر ابعاد فرهنگی معلمان دارد؛ به طوری که با افزایش دسترسی و بهره‌مندی از مجاری نوین اطلاعاتی و ارتباطی و افزایش مدت زمان استفاده و نوع مصرف به دلیل تأثیرپذیری افق ذهنی و بینشی و ارتقا و گسترش جهت‌گیری‌های شناختی، عاطفی و عملی از شدت ابعاد پیامدی و تجربی کاسته می‌شود.

کاربرد شبکه اجتماعی در امور آموزشی از طریق ابزارهای اینترنتی، تفکر انتقاد گروهی، یادگیری پروژه محور تیمی و حل مسئله گروهی را کاهش می‌دهد؛ اما امکان بازتاب دادن و تولید دانش جدید را نیز فراهم می‌آورد. ایشان همچنین بر این باورند که رسانه‌ها دارای تأثیرات وسیع و گوناگون روانی، سیاسی،

جدول 7. مدل رگرسیونی چند متغیره فرهنگ زیست‌محیطی معلمان

متغیرها	ضرایب غیراستاندارد		ضرایب استاندارد		سطح معنادار
	B	خطا استاندارد	Beta	t مقدار	
میزان استفاده	-0/060	0/039	-0/050	-0/116	0/868
مشارکت و فعال بودن معلمان	0/020	0/042	0/023	0/245	0/807
واقعی تلقی کردن	-0/209	0/054	-0/186	-3/865	0/000

اقتصادی و فرهنگی بر عقاید، ارزش‌ها، مهارت‌ها و سلیقه‌ها هستند (ذوالقدر و همکاران، 2014: 107).

نتایج به دست آمده از فرضیه سوم پژوهش که به رابطه بین واقعی تلقی کردن محتوای شبکه اجتماعی واتساپ و فرهنگ زیست‌محیطی معلمان تأکید دارد؛ بدین معنی که هرچه میزان استفاده از واتساپ افزایش پیدا کند، فرهنگ زیست‌محیطی معلمان افزایش می‌یابد، با پژوهش عدلی پور و همکارانش (2014)، همتی و شبیری (2016) و سیدان (2011)

منابع

- Adhami, A. R. & Akbarzade, E. (2011). Investigating the Cultural Factors Affecting Environmental Protection in Tehran (Case Study of Regions 5 and 18), *Journal of Sociology*, 1(1). 38-62. [In Persian]
- Adlipour, S., Ghasemi, V. and Mir Mohammad Tabar, S.A. (2014). The Effect of Facebook Social Network on Cultural Identity of Youth in Isfahan, *Journal of Iran Cultural Research*, 7(1), 1-28. [In Persian]
- Ahmadian, D & Haghighatian, M. (2016). Sociological analysis of the role of cultural factors on the urban environmental behaviors studied (citizens of Kermanshah city), *Urban Sociological Studies Quarterly*, 6(18). 51-76. [In Persian]
- Dao, D.V. (2015). Social Media Classification Scheme in Online Teaching and Learning Activities: A Consideration for Educators, *International Journal of Education and Social Science*, 2(4), p.p: 85-94
- Ghasemi, R & Jahan, J. (2017). Study of the place of the main components of environmental education in social science books and experimental sciences. The fifth grade of elementary school, *Research Approaches in the Social Sciences*, 3(10), 222-233. [In Persian]
- Hafez Nejad, Y. (2010). The Effect of Socioeconomic-Cultural Factors on the Rate of Internet Use among Students (Case Study of High School Students in Abdanan City), Master's thesis, Islamic Azad University, Shoushtar Branch. [In Persian]
- Hemati, Z, Shobeiri, S. M, (2016). Environmental education in the country and compare it with the rest of the world, *Journal of humans and the environment*, 14(37), 61-81. [In Persian]
- Isaac-Marquez, R., Salavarría Garcia, O., Eastmond Spencer, A., Ayala Arcipreste, M., Arteaga Aguilar, M., Isaac-Marquez, A., Sandoval Valladares, J. & Manzanero Acevedo, L. (2011). Environmental culture in high- school. Case study of environmental education at the high- school level in Campeche. *Revista Electronica de Investigación educativa* 13(2), 1-17.
- Jalali, S. E. (2016). *Man online*, Tehran: Mashghe Shab Press. [In Persian]

- Karp Gutierrez, D. (1996). Values and their effects on pro-environmental behavior, *Environment and behavior*, 29(1): 111-133.
- Kohestani, S. & Vagheh Dashti, T. Ziae, M. (2015). Virtual social networking and environmental activism (study on the environmental group of natural explorers in Iran), *Annual Conference on New Approaches to Research in the Humanities*, Tehran, 5 February 2015. [In Persian]
- Kollmuss, A. and Agyeman J. (2002). Minding the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro- environmental behavior? *Journal of environmental education research*, 8(3): 2002.
- Lahijanjan, A. and Mohammadi, Z. (2016). Investigating the training of citizens in the implementation and operation of the sewage network, *Journal of Human and Environment*, 14(1), 65-77. [In Persian]
- Mahdavi, S. M. S & Vaziri, R. (2010). A Survey on the Effect of Social-Cultural Factors on the University Student's Attitude-Science and Research in 2009, *Quarterly Social Research*, 3(7). 19-48. [In Persian]
- Mahmoudi, A., Mahmoudi, M. and Torkashvand P. (2015). *Social Networks: The Dimensions and Concepts*, Tehran: Saco Press. [In Persian]
- Mazer, J. P., Murphy, R. E. & Simonds, C. J. (2009), The effects of teacher self disclosure via facebook on teacher credibility. *Learning, Media and Technology*, 34(2), 175-183.
- Metcalf, A. Y. (2012). Green culture: The impact of employee environmental culture. *Southeast Decision Sciences Institute Conference*, Hilton Columbia Center Columbia, South Carolina, February 29 - March 2, 2012.
- Mohaghegh Damad, M. (2001). Theology of the environment, *Journal of the Academy of Sciences*, 6(17), 7-30. [In Persian]
- Mohkamkar, I & Halaj, M. M. (2014). What are social networks looking for?, *Quarterly of Northern Khorasan Law Enforcement*, 1(2), 87-108. [In Persian]
- Mohseni Tabrizi, A.R. (2002). *Social Pathology of Youth Investigating the value of isolation (cultural alienation) and cultural participation in student environments of the country*, Seminar on the results of the human resource planning and human resource development policy, Institute for Research and Planning for Higher Education, Tehran: 11-12 Jun, (2002). [In Persian]
- Pasek, J., More, E., & Hargittai, E. (2009). Facebook and Academic Performance: Reconciling a Media Sensation with Data, *First Monday*, 14(5), DOI: <http://dx.doi.org/10.5210/fm.v14i5.2498>.
- Rezaei, M. and Shobeiri, S. M. (2015). The relationship between the degree of using ICT (with an emphasis on the Internet) with the environmental literacy of students, *Journal of Human and Environment*, 12(4), 40-58. [In Persian]
- Rezaei, M. and Shobeiri, S. M. (2015). The relationship between using Viber, Line, and Instagram software with the environmental literacy, *Journal of Educational Technology*, 9(4), 283-273. [In Persian]
- Schwartz, J. L., Donovan, J, & Guido-DiBrito, F. (2009). Stories of Social Class: Self Identified Mexican Male College Students Crack the Silence, *Journal of College Student Development*, 50(1), 50-66.
- Selwyn, N. (2007). Web 2.0 applications as alternative environments for informal learning e a critical review. Paper presented at the OECD-KERIS expert meeting. *Alternative learning environments in practice: Using ICT to change impact and outcomes*.
- Shobeiri. S. M, Mieboudi. H. (2013). Evaluation of environmental education and provide suggestions for improving the current situation in Iran, *Journal of Environmental Sciences*, Vol. 11, No. 1, PP 119-130. [In Persian]
- Sidan, N. (2011). *Reviewing the Viewpoint of the Secretaries on the Possibility of Using Modern Technologies in Environmental Education to Students*, Master's Thesis, Islamic Azad University, Tehran Research Branch, 2011. [In Persian]
- Tavalaee, Z. Sabaghi, N. Nezafati, N. (2017). Identify and analyze the opportunities and threats of social networks for shahid Beheshti University students, *Journal of Iranian Cultural Research (JICR)*, 10(3). 153-175. [In Persian]
- The Humanitarian Center, *Environmental. Handbook*, July 2013.
- Vahida, F.; Jafarinia, GH.R. & Afroz, S. (2017). *The Study of Relationship of Social Activity with Environmental Behavior (the Case Study: Tehran Residents)*, *Iranian Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 5(4), 113-125. [In Persian]
- Young, J. (2008). The 24-hour professor. *The Chronicle of Higher Education*, 48(38): 31-33.
- Zolghar, H. & Ghasemzade Araghi, M. (2014). *Social media in the virtual world*, Tehtan: Cultural-Artistic Institute of Green Olive Press. [In Persian]